Ġorġ Zammit u l-Poeżija Tiegħu

Il-Lehma Nebbieha

Ix-xogħol poetiku ta' Ġ. Zammit irid ikun analizzat fl-isfond tal-linji li jadotta l-ħin kollu. It-teknika tiegħu, il-lehma tal-poeżija u l-motivi li jispirawh huma tradizzjonali u Zammit ma jitbiegħed qatt mill-poeti ta' żmienu. Il-poeżiji tal-poeti tradizzjonali jistgħu jinġabru f'taqsimiet – dawk li jittrattaw il-ħajja u n-natura, l-aspett storiku, folkloristiku u patrijottiku, il-motiv reliġjuż u l-motiv familjari. Il-poeżija ta' Zammit, għalhekk, hi aktar l-effett tal-fantasija, tas-sentimentaliżmu u tal-qalb tiegħu Maltija, milli ta' ħsibijiet u temi profondi jew intelletwali.

Fil-poeżiji tiegħu tan-natura hemm dik in-nota awtobiografika li biha jesprimi dak li għadda minnu u ġarrab matul ħajtu, il-ferħ jew in-niket, is-sliem jew l-għawġ. "Il-Ħobbejża" u "Lil Ritratt ta' Tfuliti" huma eżempji ta' poeżiji li jixhdu tfulija ferrieħa. Huma kwadru ħelu ta' żgħożitu. Iżda mhux kollox hu ward u żahar għall-poeta. Fil-poeżija "Lill-Wied tal-Lunzjata, Għawdex" juri mumenti ta' swied il-qalb.

"Minn meta rajtek l-aħħar, mewġa kiefra
Għal ftit ma ħakmitnix, ja ħelu wied!
Inħsilt bid-dmugħ; b'għaraq il-hemm fuq ġbini
Ma kienx fadalli......"

L-istess timbru ta' dwejjaq u swied il-qalb jurih meta jgħid "Lill-Werżieq tal-Ħarrub"

"Minn fommi ma nafx noħroġ ħlief xi karba,
Minn qalbi ma nafx nagħsar ħlief xi demgħa."

Il-poeżiji ta' ferħ jintrabtu mat-tfulija u joħolqu kuntrast mal-poeżiji tan-niket, li jisimbolizzaw is-snin li ġew wara. Meta jkun mifni bid-dwejjaq u jikteb versi bħal dawn,

"Imma jaħasra, is-snin, bil-madmd tagħhom
Kemm kwiekeb tfewli, u kemm ġarrfuli swar!
Kemm twieqi fetħu fuq saltniet il-biki,
Kemm ward ħaduli, kemm dewquni mrar,"

il-poeta sikwit ifittex li jistabar billi jiftakar fi żmenijiet aħjar. F'"Lil Ritratt tiegħi ta' Tfuliti" iħammem u jgħid,

"Ftit ilu, ħriġt, u s-seħer
Fittixt, ta' dak iż-żmien:
Sħajjiltni tifel, nimraħ
Ma' sħabi, fil-widien...."

Dan il-bilanċ juri xquq ta' tama, u għalhekk, il-poeta ma hu qatt pessimist, lanqas meta għajnejh ikunu mimlijin bid-dmugħ.

Il-poeta jorbot it-tifkiriet ta' ħajtu ma' nħawi ta' Malta u Għawdex, u b'hekk joħloq okkażjoni wkoll biex jgħanni ġmiel in-natura.

"Jien l-għannej ta' l-għana
Li jgelgel mal-widien
U jħammar bl-isbaħ porpra
Ħuġbejn il-ward tal-ġnien."

Il-poeti Maltin tradizzjonali nqdew b'din it-teknika, u Zammit, bħalhom, juri kemm hu mnebbaħ mill-ambjent lokali. Il-poeżiji tiegħu juru li hu xorob sħiħ mis-sbuħija ta' din "id-dinja ta' barra". Ix-xemx issaħħan, il-ward imlewwen, il-ħxejjex, ir-raba' għammiel, il-baħar ikħal u s-sema mieles Malti, jagħtuh sodisfazzjon. Minkejja ċ-ċokon tagħha, Malta hi l-għajn ta' l-ispirazzjoni, u hi kollox għall-poeta. Hu stess jgħidilha,

"Xejn ma jonqsok. Kull ma jżejjen
L-artijiet ta' l-erba' rjieħ
Fik jinsab – int minjatura:
Fi ċkunitek kull sabiħ."

L-eku tal-poeżija tiegħu hu l-ambjent rurali lokali. Dan l-eku jidwi f'għadd kbir ta' poeżiji, bħal "Gelmus", "Fil-Pwales", "San Ġużep tat-Tarġa" u "Il-Għajn ta' Sant'Anna".

Meta jkun qrib in-natura, il-poeta jsib il-mistrieħ u jħossu aktar hieni. Fl-imkejjen imwarrbin tal-kampanja tagħna, qalbu timraħ u moħħu jimtela bl-immaġinazzjoni u l-fantasija. F'burdati bħal dawn, Zammit jinfexx fid-deskrizzjonijiet. Dawn il-pinzellati huma kkaratterizzati bir-rabta tiegħu mal-ambjent rurali u l-pajsaġġ tipiku Malti, mal-mod kif hu jingħaqad man-natura, isir ħaġa waħda magħha u jippersonifikaha. Lid-Dielja, per eżempju, jagħtiha l-kliem u s-sensittività, meta hi tgħid,

"Għinni, ja bniedem. Tħallinix nitkaxkar
Ma' l-art bħal lifgħa; la taħsibx li m'hemmx
Xewqa wkoll fija li 'l fuq nitla' nfittex
Il-beraħ tas-smewwiet, il-bews tax-xemx."

L-istil tal-poeta hu wieħed sempliċi. Jibni l-poeżija billi josserva biex jagħti dettalji deskrittivi – it-tiżwiq u t-tlellix tal-ward, it-tibdil fit-temp, il-leħen tan-nixxiegħa, il-ħeffa ta' l-agħsafar. Jidher, li aktar jedha bi ħwejjeġ żgħar u ċkejknin.

Karatteristika oħra tal-poeta hi li mid-dinja fiżika, xi drabi jieqaf jirrifletti biex ikun jista' jintrabat mad-"dinja ta' ġewwa". Wara li jagħti deskrizzjoni sabiħa lin-nixxiegħa fil-poeżija "Għajn Riħana",

il-poeta jirrifletti. Jitlobha lin-nixxiegħa biex tagħtih għanja li tnissel fih ferħ u faraġ.

"Illum qed isaltan il-biki,
Id-demm qed jixxerred gelgul:
Int toħlom li għada, bħall-bieraħ,
Jixxejjer is-sbul."

Il-poeta jemmen ukoll fil-qawwa tan-natura, u toħroġ weħidha t-tema li fl-aħħar in-natura dejjem tirbaħ. Din it-tema nsibuha f'poeti oħra, dawk li jistmerru l-kruha tal-qerda u l-gwerra. Fil-fantasija tagħhom, bħal Zammit, jgħixu midħla tan-natura u jemmnu li, minkejja l-inkwiet li fih igħix il-bniedem, in-natura fl-aħħar toħroġ fuqana.

Il-poeta jsib il-faraġ fin-natura, u jfittex is-serħ ta' moħħu u ta' qalbu fiha. In-natura tiġbdu 'l bogħod mill-għagħa ta' l-ibliet u mill-gewġwiġija tal-folol.

"Saltnati wild il-beraħ,
Saltnati wild is-skiet,
'Il b'għod mill-geġwiġija,
Tal-kotra u ta' l-ibliet." (Saltnati)

Il-poeta jkompli t-tradizzjoni ta' sħabu l-poeti meta jara r-rabta u l-għaqda sħiħa li hemm bejn Alla u n-natura. Fis-sempliċità u s-sbuħija tas-sardinella, per eżempju, hu jilmaħ ukoll l-id tal-Ħallieq ta' univers sħiħ.

"Dawn saltnietek, dawk rebħietek:

....

Ġieh is-setaħ f'dar raħlija,
Sardinella ferreħija
Xhieda t'Alla f'dar il-fqir."

Jirrepeti dit-tema f' "Lis-Siġra taż-Żebbuġ". Ġ. Zammit bħal kull poeta ieħor, jemmen li ismu jibqa' miftakar imħabba l-poeżija li kiteb. Dan it-twemmin jurih fil-poeżija "Il-Ħajja". Beda, bħal Dun Karm, jikteb bit-Taljan u bl-Ingliż, iżda għaraf is-setgħat letterarji ta' l-Islien Malti u qaleb għall-Malti. Bl-ilsna barranin biss żgur li ma kienx jibqa' miftakar f'pajjiżu bħala poeta. Zammit, bħall-poeti tradizzjonali, interessa ruħu fl-Istorja ta' pajjiżna. Kiteb poeżiji mnebbħin minn inċidenti, persunaġġi u mkejjen storiċi, bħal "Lis-Swar ta' Malta", "Lill-qanpiena ta' Sant'Anġlu", "Lil Dun Mikiel Xerri" u "Malta tiegħi". Dawn il-poeżiji huma xhieda ta' l-imħabba kbira li jħoss għal art twelidu, ta' patrijottiżmu li jixgħel f'qalbu, kif tixgħel lampa tad-dawl. Juri qima, l-ogħla mħabba għall-art li tagħtu l-ħajja.

Il-poeżiji patrijottiċi, jekk ma jkunux tassew ħerġin mill-qalb,

jistgħu faċilment ikunu mġebbdin. M'hix hekk il-poeżija "Lil Malta", għax hi mqanqla mill-imħabba u mis-sbuħija naturali tal-gżira. Ħafna mill-poeżiji tan-natura huma poeżiji patrijottiċi, għax l-għan tagħhom hu li jfaħħru lil Malta u lil Għawdex.

"Int marbuta m'egħruq qalbi,
Malta tiegħi......"

u jibqa' jsemmi l-kwalitajiet sbieħ tagħha u jfaħħarha,

"Liema baħar għandu l-ikħal
Illi jhenni x-xtajta tiegħek?
Ma' liema art, is-sema fetaħ
Ġid idejh, kif fetaħ miegħek?"

Il-poeżiji patrijottiċi juru sentimenti ta' lealtà, u mħabba sinċiera.

"Malta tiegħi, Malta tiegħi!
Meta mmut żgur nieħdok miegħi."

Poeżiji bħal "Lil Malta" jfakkru wkoll iż-żmien glorjuż ta' l-imgħoddi u x'għamlu missirijietna għal pajjiżhom. Il-qanpiena ta' Sant'Anġlu nħanqet meta ħabbret ir-rebħa tal-Maltin fuq it-Torok.

"Ħabbart li ġensna kien ħareġ rebbieħ
U li s-Salib kien ħarbat in-Nofs Qamar."

Iżda l-poeta jitnikket meta jara 'l-bniedem modern iwarrab il valuri tal-ħajja, li kienu valuri għal qalb misserijietna. Ifakkar u jfaħħar l-imgħoddi glorjuż, iżda fl-istess waqt jistmerr il-materjaliżmu modern. Imħabba f'hekk il-poeta jċanfar, kif tinħass iċ-ċanfira fl-"Egħrien tal-Fatati", kif tidwi f' "Imsejkna Malta". Imsejkna Malta, għax mhux biss kasbarha l-barrani, iżda ħaqruha wkoll uliedek. Il-poeżiji partijottiċi għandhom in-nostalġija ta' l-imgħoddi.

Iżda, waqt li juri din l-istmerrija lejn l-imġiba tal-Maltin tal-lum, juri wkoll fl-istess waqt it-tama li għad jiġi żmien li kull Malti jagħraf l-identità vera tiegħu.

"Bdilnielek wiċċek, iżda ruħek blata
Fejn għad igħannu mill-ġdid il-ward u x-xemx."

Dan l-istess ħsieb itennih fl-"L-Għanja tas-Seba' Niċeċ,"

"Dan sehemna, sa tisbaħ dik il-għodwa
Li l-Malti jistenbaħ minn nagħsu
U 'l Alla jrodd ħajr li hu Malti."

F'kuntrast mal-Maltin tal-lum, Zammit ifaħħar u jfakkar uħud minn dawk il-qalbenin ta' l-imgħoddi illi taw ħajjithom għall-imħabba li kellhom għal art twelidhom. Fosthom, isemmi lil Dun Mikiel Xerri;

"Malti u qassis, ridt tidħol għat-taqtigħa,
Biex ġensek tat-tlettix ma jkunx irsir."

Zammit hu poeta patrijottiku għax għandu wkoll ħażna ta' leġġendi, folklor, qwiel u għejdut Maltin. Fl-"Għanja tas-Seba' Niċeċ" jagħti deskrizzjonijiet ta' nies jixtru u jgħannu f'Ħal Bajjada, ta' tfal jilagħbu ġeġwiġija. Jagħti deskrizzjoni aktar ta' immaginazzjoni, għax turi rokna ta' Malta ta' żmien ieħor. Fl-"Għanja tas-Seba' Għerien" jiftakar fl-imgħoddi wkoll, u jifli dak li x-xjuħ tagħna bnew b'tant sagrifiċċju, dmugħ, xogħol u għaraq. Juri kemm kienu qalbenin, kif uħud minnhom sa xerrdu demmhom. Il-poeta jedha fil-leġġendi, fosthom ta' Ħasan li seraq tfajla Maltija u ħadha miegħu fil-għar, tal-Għoġol tad-Deheb, ta' Mġarr ix-Xini u tal-Għar tax-Xiħ, fejn ix-Xiħ kien jagħmel ġustizzja minn fuq ġebla li kienet isservih ta' tron.

Zammit hu influwenzat mir-Reliġjon, u juri li għandu ħafna fidi, u li dil-fidi thennih u żżiegħel bih. Il-fidi tiegħu hi mimlija bl-imħabba lejn Alla. Fil-poeżija reliġjuża ta' Zammit hemm il-predominanza ta' Kristu. Il-poeta hu milqut sewwa mill-imħabba, il-kobor u l-maestà ta' Kristu. Minkejja kull ma għamilnielu, Hu bata għalina, u xorta waħda jibqa' b'idejh miftuħin jistenniena. Fil-poeżija "Kliem il-Mislub", Kristu hu muri bħala l-Bniedem-Alla ħaj, tad-demm u l-laħam li ġarrab l-għawġ u d-dwejjaq maħluqin mill-bniedem. Kristu mhux simbolu, iżda ħaġa konkreta u ħajja. Hu l-Imħabba bla tmiem, hu li jibqa' jistenna 'l-bniedem jerġa' lura fi ħdanu, għax hemm biss jista' jeħles mill-imrar tal-ħajja.

"Jiena l-ħabib: int q'għedtni ma' l-egħdewwa;
Għad-deni tajtek ħlewwa.
Erġa' dur lejn ħdani
Biex ma tibqax miblugħ minn dlam id-dnewwa."

Il-poeżija reliġjuża ta' G. Zammit hi sinċiera, għax ħerġa mill-qalb. Turi l-emozzjoni u r-riflessjoni, kif jixhed is-sunett "U ftakart Fik." Wara li l-poeta ċanfar lil bintu, jiftakar li hu wkoll hu ħati quddiem Alla. Xi drabi, il-poeżija reliġjuża tiegħu hija wkoll ta' twiddib. Iwiddeb li l-ħajja m'hix ħlief frugħa, li l-ħajja weħidha u maqtugħa minn Alla m'hi xejn. Alla jħallas lir-ruħ skond egħmilha u l-pjaġiri materjali tal-ħajja joqtlu s-saħħa tar-ruħ. Il-poeta jsostni li l-ħajja tqarraq, u l-bniedem m'hu xejn.

"U int bniedem, m'inti xejn ħlief ramla
Imtajra 'l hawn u 'l hinn mar-riħ
F'xagħra bla sabar u mistrieħ." (L-Għanja tas-Seba' Niċeċ).

Il-poeta hu spiritwalment ottimist, kif juri fil-poeżija "Alla Ħdejk". Zammit iħobb ukoll lill-Madonna b'qalbu kollha, u dan jurih bl-isbaħ sentimenti li nisrani jista' jkollu. F'"Jum id-Duluri"

juri qawwa, marbuta bi spirtwalità qawwija.

"U fl-aħħar rajtek, b'ħarstek lejn is-sema,
Waħdek taħt is-salib, siekta, imbikkija;
Rajtek imdawra kollha ward u xema'
Għaddejja mat-triqat, Ommna Marija."

L-argument ewlieni ta' "Il-Għanja tas-Seba' Niċeċ" hu mibni dwar il-Madonna. Il-poeta jiftaħ qalbu ma' Omm Alla.

"Ftaħt bwieb qalbi – u staqsejtha
X'għandi nagħmel ħalli l-ħalla
Ta' dil-ħajja nista' nagħleb."

Zammit iżomm lill-Madonna bħala l-protettriċi ta' pajjiżna.

Zammit jara 'l Alla mhux biss fiċ-ċirku reliġjuż tal-knejjes u ta' l-altari, iżda jilmaħ il-kobor tiegħu fil-perfezzjoni tan-natura. Jorbot ukoll ir-reliġjon mal-patrijottiżmu, u xi drabi ż-żewġ motivi jingħaqdu f'poeżija waħda, bħal fil-poeżija "Lil Malta".

Ġ. Zammit għanna l-għanja tal-familja bl-aktar mod naturali, għaliex huwa missier. Il-missier iħobb lil martu u lil uliedu; il-missier iwiddeb; il-missier ibati u jkollu wkoll in-niket; u l-ferħ tiegħu. Dawn il-burdati kollha joħorġu fil-poeżija tal-familja.

Fil-poeżija "Il-Fergħa tas-Sagħtar" il-poeta jħares lura, jiftakar b'nostalġija meta hu u martu kienu Selmun. Ħin minnhom lemaħ is-sbuħija ta' għajnejn martu u hu qabbilha mas-sbuħija tan-natura.

"U rajt fil-mera t'għajnejk kbar, suwed,
Saltna ta' ħlewwa, saltna ta' dija;
Rajt ġmiel ix-xefaq bix-xemx imdawwal
Art, baħar, sema bil-ġmiel miksija."

Fil-poeżija "U ftakart fik", il-poeta missier iċanfar lil bintu għal xi nuqqas li tkun għamlet. "Kienet qagħdet imqarba, u jien ċanfartha; bgħattha fir-rokna, wiċċha lejn il-ħajt". Iżda ta' missier ħanin li kien, ma setax ikompli x-xogħol tiegħu għax inkwieta meta sema' l-ilfiq ta' bintu. Ftakar dak il-ħin kemm hu wkoll naqas lil-Mulej.

"U ftakart fik, Mulej. Għaliex kull darba
Li l-qilla tiegħek fuqi tfur ħassejt,
U nġbart waħdi fis-skiet, nixtarr ħtijieti."

Dawn versi li jikxfu rokna sewwa tar-ruħ nisranija tal-poeta.

Poeżija li turi mħabba lejn uliedu, li issa kibru u ħallewh biex huma wkoll ikollhom familja hi "Lil Celine u Mariquita". Għax hu missier iħoss in-nuqqas tagħhom.

"Id-dar li ratkom tikbru,
Issa li ħriġtu t-tnejn,
Sfat bħal benniena vojta."

Jasal għalihom żmien ukoll bħal dan, għax huma wkoll għad xi

Ġorġ Zammit f'ritratt meħud kmieni din is-sena, 1985.

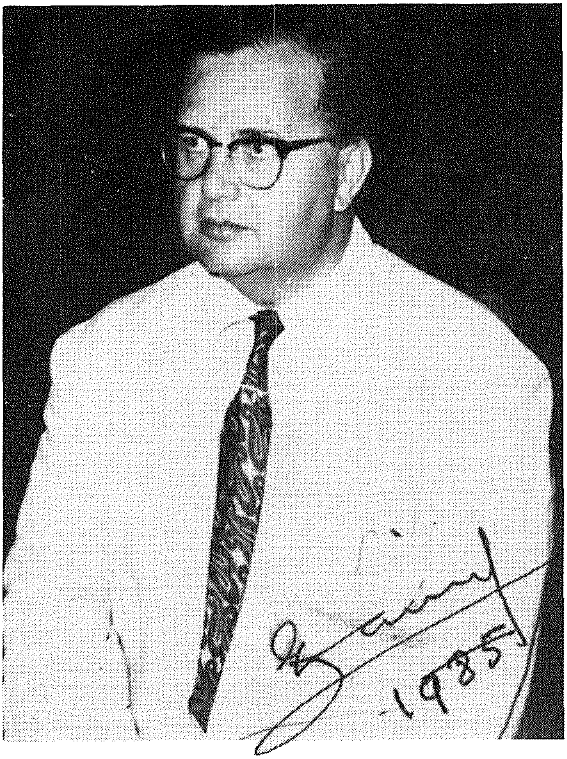

darba jisfaw weħidhom meta wliedhom jitilquhom. Iżda hu jqawwilhom qalbhom, jagħtihom il-parir biex ma jitnikktux.

Il-poeta juri mħabba lejn ommu, li tant ħabbitu, nisslitu, għożżitu għomorha kollu. "Lil Ommi" hi poeżija sabiħa, il-poeta jistħajjel u jġib quddiem għajnejh il-fażijiet kollha li għaddiet minnhom dik il-mara – minn meta żżewġet u kellha t-tfal, sakemm kibret fiż-żmien u xjieħet. Jagħti bixra reliġjuża lil din il-poeżija meta jqabbel wiċċ ommu mimli qdusija ma' wiċċ Omm Alla.

"Jiddi bid-dawl tas-sema li jfakkarni
F'dawl ieħor, fuq wiċċ l-Omm ta' l-Ommijiet,
Li qalet 'l-Anġlu: 'Minni jkun skond kelmtek',
U fetħet għall-bnedmin bieb is-smewwiet."

It-temi li jittratta Ġ. Zammit, ħafna drabi, jidħlu waħda fl-oħra fl-istess poeżija. Jista' f'poeżija waħda jkollu l-aspett reliġjuż imħallat ma' dak patrijottiku, u interpretat fuq sfond tan-natura. Xi drabi, aktar milli jiddeskrivi, ikun irid jifhem. Għalhekk f'waqtiet jinterpreta n-natura f'sens morali. Għalhekk, għax hu reliġjuż, jidher li jibża' mix-xjenza, għax jaħseb li din tista' ddgħajjef il-fidi.

J.J. Camilleri

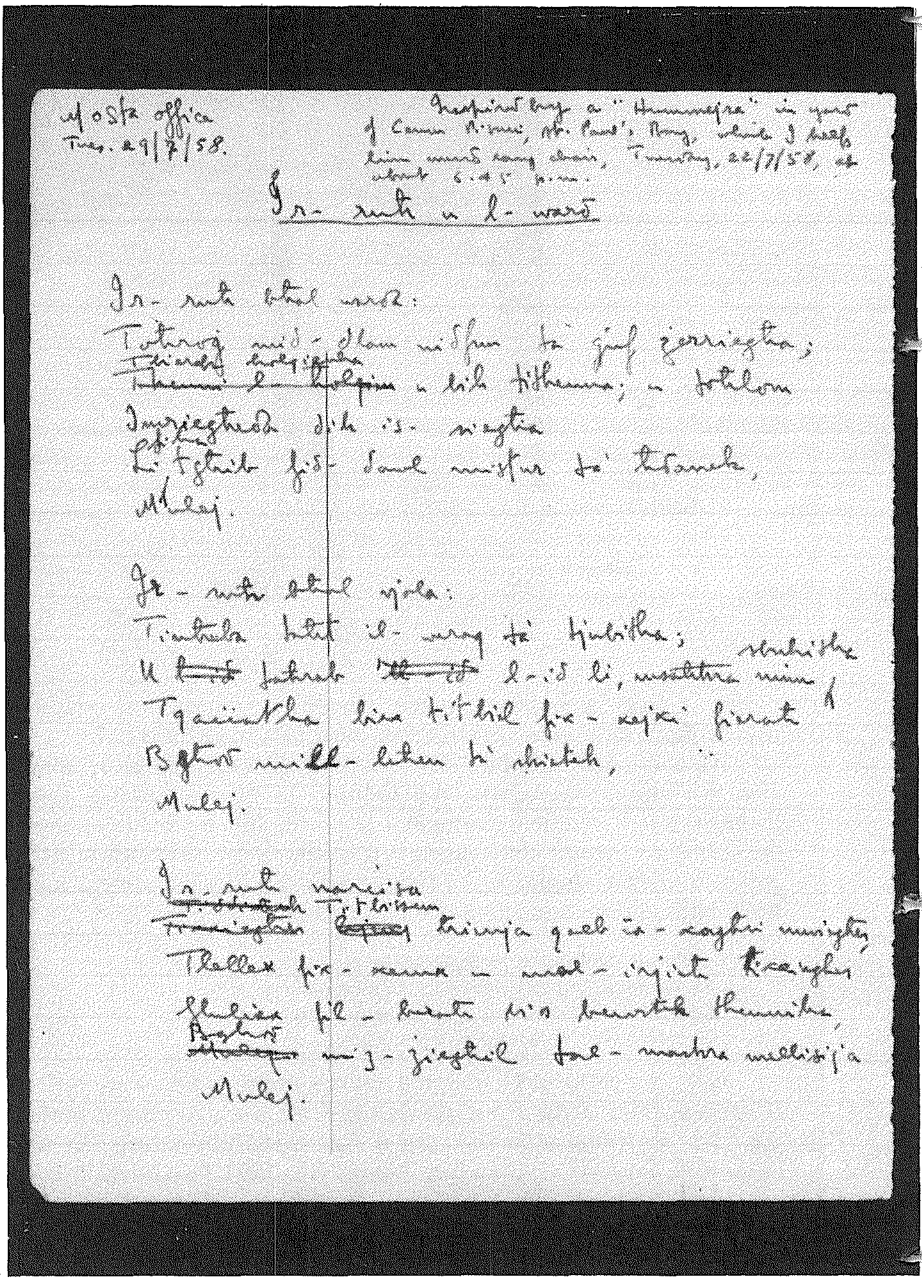

Manuskritt tal-poeżija "Ir-Ruħ u l-Ward" ta' Ġorġ Zammit fejn wieħed jista' jara t-tibdil (sforz it-tiftix bla tmiem għall-aħjar, l-isbaħ, mod xieraq) li jagħmel il-poeta. Ta' min iqabbel din l-aħħar verżjoni li tana Zammit ma' kif tidher stampata l-istess poeżija. Fil-

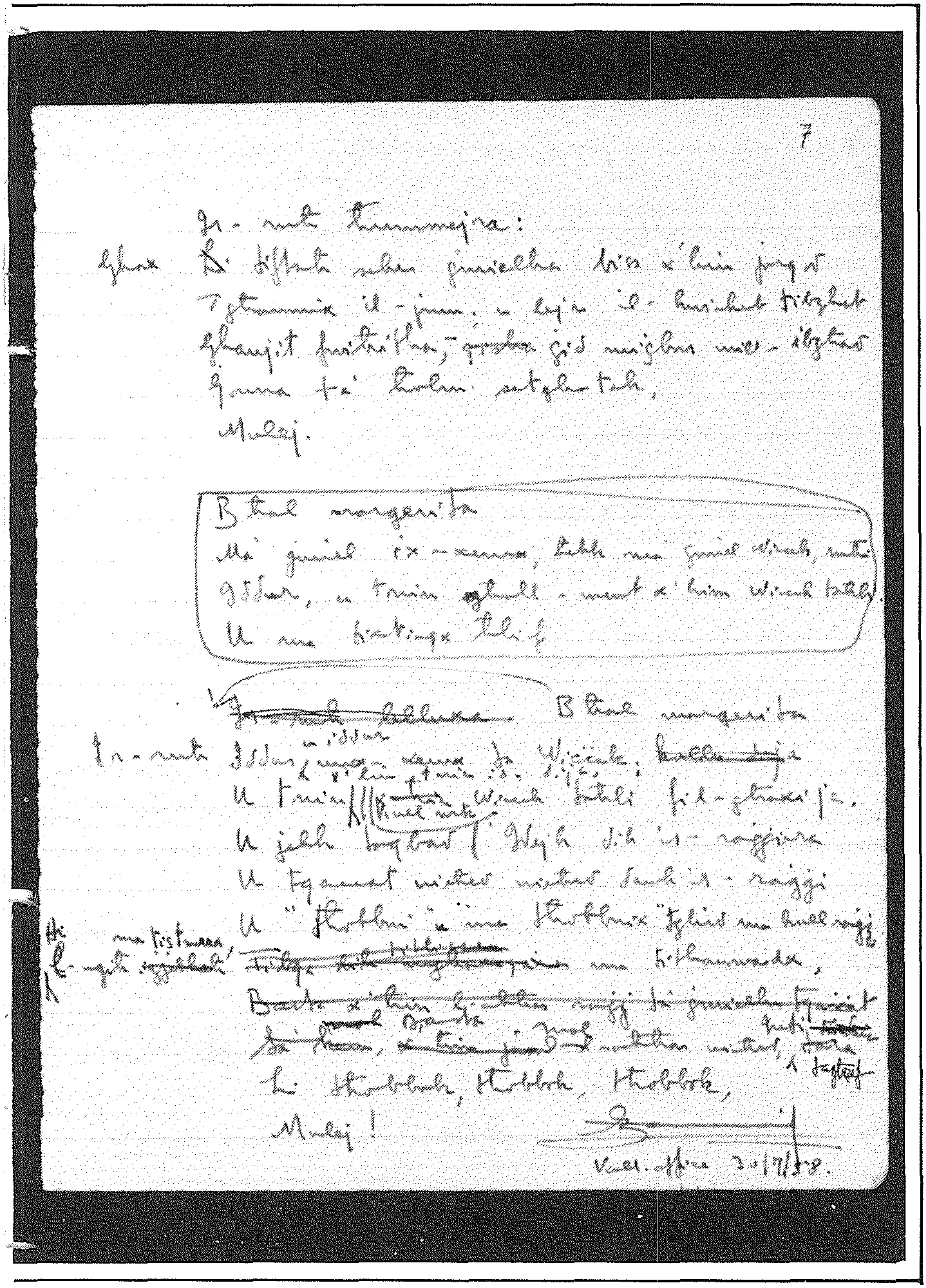

fatt, wieħed jista' jinnota l-kelma "titbissem" (kif dehret stampata fit-tielet vers mill-aħħar) maqtugħa u minflokha Zammit kiteb "tagħraf". (J.Z.C.)